

וַיֵּשֶׁב בְּהַמְּשֹׁם מַעֲיֵלָה, שכיון שאסורה בהנאה [כמבואר בגמ' להלן] משום קדושתה, יש בה גם משום מעילה (רש"י ד"ה תרומה, וביאור נט, ב ד"ה והרי; ר"י בתוס' שם ד"ה והרי). ויש שכתבו, שאין בה משום מעילה כיון שנעשית מצוותה ואינה עוד בכלל 'קדשי ה', ואין בה אלא איסור הנאה מחמת הדרשה של 'ושמו', ומה שאמרה הגמ' שיש בה משום מעילה, הוא לאו דוקא (ריב"א בתוס' שם). ויש שביאר, שגם לדעה זו [של הריב"א], אין זה אלא למסקנא שתירומת הדשן ובגדי כהונה הם שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין, שהתחדש בזה איסור הנאה ללא מעילה, אבל בהוה אמינא בודאי סברה הגמ' שיש מעילה בתירומת הדשן, שאם לא כן מה הקושיא מכאן על ריח שאין מועלים בו לאחר שתעלה תמורתו (אבי עזרי מעילה ב, ד).

וְשָׁמוּ שְׁלֹא יִהְיֶה, והיה נבלע במקומו בדרך נס (רש"י), כדי שלא ימעלו בו (רש"י מעילה יא, ב ד"ה בשלמא). ומכל מקום הוצרך הכתוב להזהיר שלא ליהנות ממנו אף שהיה נבלע בקרקע, משום שהכתוב לא סמך על הנס ואסר ליהנות ממנו במקרה שלא נבלע, או למקרה שלאחר שנבלע, חפר והוציאו (תוס' יומא כא, א ד"ה נבלעין), או משום שיתכן שלא היה נבלע מיד (תוס' זבחים סד, א ד"ה דישון). אך יש שכתב, שמכך שהוצרך הכתוב להזהיר שלא ליהנות ממנו, יש להוכיח שלא היה נבלע (ר"ת יומא שם ובבבאים שם, המפרש תמיד כח, ב סוף ד"ה צבר).

וְכָל שְׁנֵי כְּתוּבֵי הַבָּאִין כְּאַחַד אֵין מְלַמְדִין, שהיה די לכתוב פסוק אחד וללמוד ממנו לפסוק השני ב'בנין אב', ומכך שהוצרך להיכתב דין זה בשני פסוקים, מוכח שאין ללמוד דין זה ב'בנין אב' (ע"פ רש"י קידושין כד, א וסנהדרין סד, ב, וביד רמ"ה שם). ו'אין מלמדין' פירושו הוא רק שאין ללמוד דין זה בבנין אב משני פסוקים אלו, אך אין זה מיעוט ללמד שלא נוהג דין זה במקום אחר (רש"י קידושין לה, א, ע"פ תוס' ותוס' ישנים במהרש"א שם. וראה ביאורנו לעיל ד"ה הואיל, המקור לדין 'נעשית מצוות', וראה גם ביאורנו להלן ד"ה תרי). ויש שכתבו, ש'אין מלמדין' פירושו שכפולות הפסוקים היא כמו מיעוט המלמד להיפך, שבשאר מקומות לא נוהג דין זה (תוס' שם ותוס' ישנים במהרש"א שם; רבנו חננאל יומא ס, ב. וראה לעיל ד"ה והיתר, שלדעה זו מיעוט זה מלמד שגם איסורי הנאה מותרים אם 'נעשית מצוותם'. וראה נודע ביהודה אה"ע קמא פ, כז, שלא נחלק בדבר זה אדם מעולם, וברור שאין מלמדין' הוא מיעוט שבשאר מקומות אינו כן, וראה עוד להלן ד"ה תרי).

דְּהוּ תְּרִימַת הַדֶּשֶׁן וְעִגְלָה עֶרְפָּה שְׁנֵי כְּתוּבֵי הַבָּאִין כְּאַחַד, אך בעגלה ערופה הכתוב אינו בא לחייב במעילה, אלא רק לאיסור הנאה, כי לא מצינו שיש מעילה בעגלה ערופה (תוס' ישנים יומא ס, א ד"ה ועגלה, ריב"א בתוס' שם נט, ב ד"ה והרי), שכיון שאין לה פדיון, הרי היא כחטאות המתות שאין בהן מעילה (מאירי). ויש שכתבו, שגם בעגלה ערופה יש מעילה, כיון שנאמר בה 'כפרה' כקדשים [כמבואר בגמ' (חולין יא, א) (תוס' הרשב"א משאנץ)].

ולדעת הסוברים שאין בה מעילה, אף שבשאר איסורי הנאה לא נאמר היתר זה של 'נעשית מצוות' [לדעת הסוברים כך לעיל (ד"ה הואיל)], מכל מקום עגלה ערופה נחשבת כקדשים כיון שנאמר בה 'כפרה' (תוס' ישנים שם, כביאר הקובץ שיעורים ב, כא, ה). ולדעת הסוברים [לעיל שם] שגם באיסורי הנאה נאמר ההיתר של 'נעשית מצוות', מובן היטב, שגם אם עגלה ערופה אינה בכלל קדשים, מכל מקום שייך בה ההיתר של 'נעשית מצוות' (שפת אמת, קובץ שיעורים שם, ד).

שְׁהֵיָה יוֹשֵׁב בְּצִילוֹ שֶׁל הֵיכָל יְדוּרֵשׁ כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ, שלא היה בית המדרש גדול דיו כדי להכיל את כל השומעים, ולכן היה דורש ברחוב שלפני הר הבית, שהיה רחוב גדול ומחזיק בני אדם הרבה. ובחר לדרוש דוקא ברחוב זה, כדי שיוכלו להיות בצילו של היכל, מפני החמה (רש"י). ויש שכתב, שמה שבחר לדרוש ברחוב זה לא היה זה מפני הצל, כי אם כן אין זו הנאה הבאה לאדם מאלה [בעל כרחו], ולא ניתן להתירה מצד 'לא אפשר ומיכוין' כסברת אב"י בגמ' להלן, אלא דרש שם רק מפני שהיה הרחוב גדול דיו כדי להחזיק את כל העם, וההנאה מהצל באה להם מאלה, ומכל מקום נחשב 'מתכוין', כיון ששמחו בצל ונהנו ממנו [ראה ביאורנו לעיל (כה, ב) שזהו גדר 'מתכוין'] (רבינו דוד, וראה להלן בסמוך).

שְׁאֵי הֵיכָל דְּלִתּוּכוֹ עֲשׂוּי, ואין איסור ליהנות מצילו, לפי שאינו כדרך הנאות (רש"י). ואף שהנאה שלא כדרך אסורה מדרבנן, מכל מקום כיון שלא אפשר' לו להימנע ממנה, לא גזרו בה איסור (רבינו דוד, וכן מבואר ברש"י ד"ה אין) במקום הצורך (תוס' ד"ה ותסבא). ויש שפירש, שכיון שהיכל לתוכו עשוי, אין קדושה בצילו (רבנו חננאל), שלא הוקדש אלא לצורך תוכו (מאירי). ויש שפירש, שכיון שעשוי לתוכו, אין ההנאה מהצל שחוצה לו נחשבת כלל הנאה מן ההיכל, ומותר אפילו ב'אפשר ומיכוין' (רבינו דוד, וראה שם שכתב, שלפי מסקנת הגמ' אין ניתן לפרש שהיה דורש שם גם מפני הצל).

וְרִיחַ לְאַחַר שְׁתַּעֲלָה תְּמִרְתּוֹ אֵין בּוֹ מְשֹׁם מַעֲיֵלָה, אבל קודם לכן יש בו משום מעילה, ואינו כקול ומראה, לפי שיש בו ממש בסממנים (רש"י). ואף שגם הדבר שהקול או המראה יוצאים ממנו יש בו ממש (קשיית תוס' רא"ש), מכל מקום אינם דומים לריח, כי הקול אינו נמצא בגוף כלי השיר, אלא האדם שומע את הקול היוצא מכלי השיר, וכן המראה אינו נמצא בגוף הדבר הנראה, אלא הוא תלוי ברואה, מה שאין כן ריח יוצא מגוף הסממנים, ולכן נחשב שיש בו ממש (תוס' חכמי אנגליה). ויש שביאר, שריח יש בו ממש משום שהוא נכנס לגוף והנשמה נהנית ממנו (תוס' רא"ש).

הוּאֵלָּא וְנַעֲשִׂית מִצְוָתוֹ - שכבר התקיימה מצות הקטורת ואין בה עוד צורך לגבוה, ולפיכך יצאה מכלל 'קדשי ה' ואין בה עוד מעילה [שלגבי מעילה נאמר (ויקרא ה, טו) 'כי תמעל מעל וגו' מקדשי ה'"] (רש"י). ויש שכתב, שלומדים זאת מ'חטאות המתות' שאין עומדות למצוה ואין מועלים בהן, והוא הדין לכל דבר שנעשית מצוותו (תוס' ישנים יומא נט, ב).

והיתר זה של 'נעשית מצוות' הוא משום שאין בו עוד צורך לגבוה, ועל כן שייך דוקא בקדשים ולא בשאר איסורי הנאה, שאיסור קדשים הוא איסור שמתחדש בכל שעה כל זמן שהוא מיוחד לגבוה, וכיון שבטל ממנו צורך גבוה, ממילא פקע איסורו (קובץ שיעורים ב, כא, ב, בדעת רש"י והתוס' ישנים). ויש שכתבו, שגם באיסורי הנאה נאמר היתר זה, ומשום כך 'הנשרפין אפרן מותר' [כמבואר להלן (כו, ב)], שכיון שצויה הכתוב לשורפם, אחר ששרפם נחשב כאילו נעשית מצוותם, ולפיכך פקע איסורם (תוס' תמורה לג, ב ד"ה הנשרפין). שלדעה זו, איסור קדשים הוא איסור שחל בתחילה ואינו פוקע לעולם, וההיתר של 'נעשית מצוות' הוא גזירת הכתוב שעשיית מצוותו מתירתו, ולפיכך לומדים מזה גם לאיסורי הנאה של חולין שמשנעשית מצוותם והותרו, שניתן ללמוד חולין מקדשים להקל (קובץ שיעורים שם, וראה שם שתלה מחלוקת זו במחלוקתם המובאת להלן ד"ה וכל, אם 'שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין' הוא מיעוט לשאר מקומות, וראה עוד להלן שם).